

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ**

**İSRÂ SÛRESİ 22-39. AYETLER ÇERÇEVESİNDE
AHLÂKÎ ÖĞÜTLERİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ**

İsmail DAĞ

DENİZLİ, 2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

İSRÂ SÛRESİ 22-39. AYETLER ÇERÇEVESİNDE AHLÂKÎ
ÖĞÜTLERİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ

İsmail DAĞ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Osman MUTLUEL

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi İsmail DAĞ tarafından hazırlanan “İsrâ Sûresi 22-39. Ayetler Çerçevesinde Ahlâkî Öğütlerin Birey ve Topluma Etkileri” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Osman MUTLUEL

Danışman

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

25.12.2023

İsmail DAĞ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, bir araştırma ve analiz sürecinin ürünüdür. İslam'ın ahlaki öğretileri ve toplumsal etkileri üzerine odaklanır. Bu tez, İsrâ Sûresi'nin 22-39. ayetleri ve onların bireyler üzerindeki etkileri ile toplum üzerindeki etkileri arasındaki ilişkiyi anlamak ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Projenin odak noktası, İsrâ Suresi 22-39. ayetler çerçevesinde verilen ahlâkî öğütlerin birey ve toplum hayatına etkilerinin incelenmesidir. Bu bağlamda, projede İsrâ Sûresi'ndeki ayetlerin ayrıntılı bir tefsirini yapıp ardından, verilen ahlâkî öğütlerin birey ve toplum hayatını nasıl şekillendirdiği üzerine odaklanılmıştır.

Bu proje, İslam'ın evrensel ahlaki değerlerinin birey ve toplum üzerindeki önemini ve etkilerini anlamak için bir adım olmayı amaçlamaktadır. Umarım bu çalışma, İslam'ın derinliklerindeki zenginliği anlamak ve daha derin bir anlayış geliştirmek isteyenler için faydalı olur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen başta danışman hocam Doç. Dr. Osman MUTLUEL olmak üzere desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

İsmail DAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
(İSRÂ SÛRESİ 22-39. AYETLER ÇERÇEVESİNDE AHLÂKÎ ÖĞÜTLERİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ)	2
1.1. İsrâ Sûresi 22. Âyet.....	2
1.2. İsrâ Sûresi 23. Âyet.....	3
1.3. İsrâ Sûresi 24. Âyet.....	8
1.4. İsrâ Sûresi 25. Âyet.....	10
1.5. İsrâ Sûresi 26. Âyet.....	11
1.6. İsrâ Sûresi 27. Âyet.....	13
1.7. İsrâ Sûresi 28. Âyet.....	15
1.8. İsrâ Sûresi 29. Âyet.....	16
1.9. İsrâ Sûresi 30. Âyet.....	18
1.10. İsrâ Sûresi 31. Âyet.....	20
1.11. İsrâ Sûresi 32. Âyet.....	21
1.12. İsrâ Sûresi 33. Âyet.....	22
1.13. İsrâ Sûresi 34. Âyet.....	25
1.14. İsrâ Sûresi 35. Âyet.....	26
1.15. İsrâ Sûresi 36. Âyet.....	27
1.16. İsrâ Sûresi 37. Âyet.....	29
1.17. İsrâ Sûresi 38. Âyet.....	30
1.18. İsrâ Sûresi 39. Âyet.....	31
SONUÇ.....	33
KAYNAKÇA	36

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (ođlu)
B.A.E	: Birleşik Arap Emirlikleri
bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
h.	: hicrî
H.z.	: hazreti
m.	: miladî
ö.	: ölümü
r.a	: Radiyallhu anh
s.	: Sayfa, Sayı,
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vd.	: ve devamı

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: İsrâ Sûresi 22-39. Ayetler Çerçevesinde Ahlâkî Öğütlerin Birey ve Toplum Etkileri	
Projeyi Hazırlayan: İsmail DAĞ	Danışmanı: Doç. Dr. Osman MUTLUEL
Kabul Tarihi: 15.12.2023	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 37
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>İslam, ahlaki değerlere ve insanın Allah'a karşı olan sorumluluklarına büyük önem verir. İsrâ Sûresi'nin 22-39. ayetleri ise bireylerin ahlaki sorumluluklarını ve toplumun sosyal dokusunu şekillendiren değerleri bakımından çok önemlidir. Bu ayetler, ahlaki öğütlerin bireyler üzerindeki etkilerini ve bu öğütlerin toplumsal dokuya olan katkılarını gösterir. İlk olarak, Allah'ın birliği ve şirke karşı duruş vurgulanır. Bireylerin, Allah'a eş ve benzer tanımamasını, doğru ahlaki temelin oluşmasını sağlar. Ayetler aynı zamanda aile içi ilişkilere de odaklanır. Anne ve babaya karşı saygı, sevgi ve yardım üzerinde durulur. İsrâfın önlenmesi ve dengeli bir tutumun teşvik edilmesi de bu ayetlerde yer alır. Dengeli bir yaklaşım, toplumun adaletini ve dengeyi korur. Ayrıca, zulüm ve haksızlığın yasaklandığı vurgulanır. Adaletin sağlanması ve zulme karşı durulması, toplumun huzurunu ve dengesini korumak için önemlidir. Ahlaki öğütler arasında zina ve iffetin de vurgulanması toplumun ahlaki yapısını koruma adına önemlidir. İffet, toplumda güveni artırırken, zina gibi çirkin davranışlar ise toplumu sarsar. Son olarak, yardımlaşma ve dayanışma üzerinde durulur. Zayıf kesimlere yardım etmek, muhtaçlara destek olmak, insanlık değerlerinin en önemli göstergelerindedir ve toplumun dayanışmasını sağlar.</p> <p>Biz de bu çalışmada İsrâ Sûresi'nin 22. ayetinden başlayarak 39. ayetine kadar her bir ayetin birey ve topluma iletmek istediği ahlaki mesaj ve öğütleri, konuyla alakalı hadislerle de destekleyerek ortaya koymaya çalıştık. Sonuç olarak bütün bu zikredilen ahlâkî ilkelerin, Allah'ın birliğine bağlanan inanç sistemine dayandığı gözlemlenmiştir.</p>	
Anahtar kelimeler: Tefsîr, İsrâ Sûresi, İnanç, Ahlak, Öğüt, Birey, Toplum.	

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Project: The Effects of Ethical Advice from Verses 22-39 of Surah Al-Isra on Individuals and Society

Author: İsmail DAĞ

Supervisor: Doç. Dr. Osman MUTLUEL

Date: 15.12.2023

Nu. of pages: vii (pre text) + 37

Department: Philosophy and Religious Sciences **Subfield:** Spiritual Support and Guidance

Islam places great importance on ethical values and an individual's responsibilities towards Allah. The verses from Surah Al-Isra (17:22-39) are highly significant as they encompass the ethical responsibilities of individuals and the values that shape societal structure. Initially, emphasis is placed on the oneness of Allah and the stance against associating partners with Him. Upholding the belief in Allah without attributing partners establishes a solid ethical foundation.

The verses also address familial relationships, highlighting the importance of respect, love, and assistance towards parents. Prevention of extravagance and encouragement for a balanced approach are also key aspects mentioned. A balanced attitude maintains societal justice and equilibrium. Furthermore, the prohibition of oppression and injustice is emphasized. Upholding justice and standing against oppression are crucial for societal harmony and balance.

Among the ethical teachings, the significance of chastity and the deterrence of adultery in preserving societal morality are underlined. Chastity fosters trust within society, while immoral acts like adultery disrupt societal harmony. Lastly, the focus shifts to cooperation and solidarity. Assisting the weak and supporting the needy serve as vital indicators of human values and foster societal unity.

In this study, we aimed to elucidate the ethical messages and guidance conveyed by each verse from 17:22 to 17:39 in Surah Al-Isra to both individuals and society, supplemented with relevant Hadiths. Ultimately, it was observed that all these mentioned ethical principles are rooted in the belief system centered on the oneness of Allah.

Keywords: Exegesis, Surah Al-Isra, Belief, Ethics, Advice, Individual, Society.

GİRİŞ

İsrâ Sûresi'nin 22-39. ayetleri, İslam'ın ahlaki öğretilerini bireylerin yaşamına ve toplumun dokusuna etkili bir biçimde aktaran önemli bir metindir. Bu ayetler, inanç, ahlak ve toplumsal sorumluluklar gibi temel konuları işleyerek, insanların bireysel hayatlarında ve toplumsal yapıda nasıl bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamlı metin, hem bireylerin kişisel gelişimine rehberlik ederken hem de toplumun sağlam temeller üzerine kurulmasına katkıda bulunmaktadır.

İsrâ Sûresi'nin 22-39. ayetleri, öncelikle inanç temelli bir perspektif sunarak, Allah'a olan birliği vurgular. Bu birlik duygusu, bireyin hayatındaki yönlendirici bir prensip olarak yer alırken, toplumun da adalet, merhamet ve karşılıklı saygı gibi temel değerleri üzerine oturmasını sağlar. Ayrıca, bu ayetler ahlaki değerleri içselleştirmeyi teşvik eder; anne-babaya saygı, israfın önlenmesi, adaletin sağlanması gibi konuları vurgular.

İslam'ın öğretileri, bireylerin yaşamlarını şekillendirirken toplumsal yapıyı da güçlendirir. İsrâ Sûresi'nin bu ayetleri, bireylerin iç dünyalarında barış ve denge sağlamanın yanı sıra, toplumsal ilişkilerde adil ve sevgi dolu bir atmosfer oluşturmanın önemini vurgular. Bu etkileşim, bireylerin ahlaki gelişimleriyle toplumun daha sağlam bir temelde bir araya gelmesini sağlar. Bu bağlamda İsrâ Sûresi'nin 22-39. âyetleri çerçevesinde ahlâkî öğütlerin birey ve topluma etkilerini aşağıda ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

(İSRÂ SÛRESİ 22-39. AYETLER ÇERÇEVESİNDE AHLÂKÎ ÖĞÜTLERİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ)

1.1. İsrâ Sûresi 22. Âyet

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقُودَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾

“Allah’tan başka tanrı tanıma; sonra kınanmış ve yalnızlığa terk edilmiş olarak kalırsın.”¹

Bu âyetle alakalı Kur’ân Yolu tefsirinde şöyle bahsedilmektedir: “Buradan itibaren 40. âyete kadar süren kısımda yer yer Hz. Peygamber muhatap alınsa da onun şahsında bütün insanlığa hitap edilerek ilâhî dinlerde ortak olan başlıca dinî ve ahlâkî ödevler sıralanmaktadır. Birinci ödev Allah’ın birliğini tanımak, bir olan Allah’a inanmaktır. Bu inançtan sapmak insan için en büyük kayıp, en büyük yergi ve ceza sebebidir. Çünkü münkir ve müşrik (inkârcı ve putperest), Allah tarafından kınanmış, O’nun rızasından ve buna bağlı olarak ahiretteki lütuflarından mahrum kaldığı gibi gazabına ve azabına da müstahak olmuştur.”²

Bu ayette Yüce Allah şirki yasaklamıştır. Aslında emir geneldir. Baktığımızda burada birey tek başına muhatap alınıyor ki, herkes bu emrin kendisine yöneltilen bir emir olduğunun, kendi şahsına yöneltildiğinin bilincinde olsun. İnanç kişiseldir, bizzat kendisi ondan sorumludur. Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında şunları söylüyor:

Abdullah b. Mesut (r.a.) anlatıyor:

“Resûlullah’a (s.a.v.), ‘Allah katında en büyük günah nedir?’ diye sordum. Seni yarattığı halde Allah’ın bir denginin olduğunu kabul etmendir.” buyurdu.³

¹ *Kur’ân Yolu* (Erişim 20 Kasım 2023), el-İsrâ 17/22.

² Hayrettin Karaman vd. *Kur’an Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020) 3/477.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Tefsîr”, 5 (No. 4217).

Abdullah b. Mesut (r.a.) tarafından rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Her kim Allah’a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer.”⁴

Abdurrahman b. Ebûbekir (r.a.), babası Hz. Ebûbekir’den (r.a.) rivayet ediyor:

Resûlullah, “Size en büyük günahın ne olduğunu söyleyeyim mi?” diye sorunca, ashâb, “Evet, buyur ey Allah’ın Resûlü!” dediler. Bunun üzerine Resûlullah, “Allah’a ortak koşmak ve anaya babaya saygısızlık etmektir...” buyurdu.⁵

1.2. İsrâ Sûresi 23. Âyet

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۗ إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”⁶

“İkinci ödev ana babaya iyi davranmaktır. Ayette birinci ödevle bağlı olarak Allah’ın yalnız kendisine ibadet edilmesini buyurduğu belirtildikten hemen sonra, ana babaya iyilik etmeyi de buyurduğu belirtilmek suretiyle Allah’a kullukla ana babaya iyilik yan yana anılmış, böylece bu ödevin önemi vurgulanmıştır. Nitekim diğer bazı ayet ve hadislerde de Allah’a kulluk ile ana babaya iyilik etme yan yana zikredilmektedir. Bu hadislerin birinde Hz. Peygamber, en önemli amelleri ‘vaktinde kılınan namaz, anne babaya iyilik ve Allah yolunda cihad’ şeklinde sıralamış⁷ diğer bir hadiste ise büyük günahların en büyüklerini ‘Allah’a ortak koşmak, ana babaya âsi olmak ve yalan şahitliği yapmak’ diye ifade etmiştir.⁸ Râzî, âyet ve hadislerde Allah’a

⁴ Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru ‘İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1434/2014), “İmân”, 150.

⁵ Buhârî, “Edep”, 6 (No. 5631).

⁶ el-İsrâ 17/23.

⁷ Buhârî, “Edep”, 1 (No. 5625); Müslim, “İmân”, 137.

⁸ Buhârî, “Edep”, 6 (No. 5632); Müslim, “İmân”, 143-144.

itaatle ana babaya iyilik vecibelerinin yan yana zikredilmesinin sebeplerini özetle şöyle sıralar:

a) İnsanın maddî ve mânevî gelişmesi için en değerli katkı, Allah'ın nimetlerinden sonra ana babanın fedakârlıklarıdır;

b) Çocuğun varlık alanına çıkmasının asıl ve gerçek sebebi Allah, zâhirî ve hukukî sebebi ise ana babadır;

c) Allah nimetlerini karşılıksız verdiği gibi ana baba da çocuklarının ihtiyaçlarını tamamen karşılık beklemeden yerine getirirler;

d) Allah, kuluna günahkâr olsa bile nimet verdiği gibi ana baba da âsi bile olsa evlâtlarına desteklerini sürdürürler;

e) Allah, kullarının iyiliklerinden memnun olup karşılığını fazlasıyla verdiği gibi ana baba da çocuklarının imkânlarını daha çok geliştirmelerine yardım eder, bundan mutlu olurlar.”⁹

Rabbimiz 22. Ayette şirki yasaklanmasından sonra, bu ayette ise yalnız kendisine ibadet edilmesini emretmekte ve sonrasında ise, ana babaya iyilik etmeyi de buyurmaktadır. Bu ayeti celilesinde Allah'a kullukla ana babaya iyilik yan yana anılmış, böylece bunun önemi vurgulanmıştır.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

İbn Mesut'un (r.a.) anlatıyor:

Bir adam Hz. Peygamber'e, “Amellerin en üstünü hangisidir?” diye sorunca Resûlullah şöyle cevap verdi: “Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihad etmek gelir.”¹⁰

Abdurrahman bin Ebûbekir (r.a.) babasının şöyle anlattığını naklediyor:

“Resûlullah, ‘Size büyük günahların en büyüğünü söyleyeyim mi?’ diye üç kez sordu. Bunun üzerine biz, ‘Evet, ey Allah'ın Resûlü.’ diye cevap verdik. Bunun üzerine, ‘Allah'a ortak koşmak ve anne babaya isyan etmek ve eziyet etmektir.’ buyurdu.”¹¹

⁹ Karaman vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/477-478.

¹⁰ Buhârî, “Tevhîd”, 48 (No. 7096).

¹¹ Buhârî, “Edeb”, 6 (No. 5632).

Abdullah bin Amr'ın (r.a.) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşnutluğuna bağlıdır. Rabbin öfkesi ise, anne babanın öfkesine bağlıdır.”¹²

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah (s.a.v.)'e gelerek:

- Kendisine en iyi davranmam gereken kimdir? diye sordu.

Resûlullah (s.a.v.):

- “Anan!” buyurdu.

Adam:

- Ondan sonra kimdir? diye sordu.

- “Anan!” buyurdu.

Adam tekrar:

- Ondan sonra kim gelir? diye sordu.

- “Anan!” dedi.

Adam tekrar:

- Sonra kim gelir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

- “Baban!” cevabını verdi.¹³

Bir rivayete göre o adam:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kendisine en iyi davranılması gereken kimdir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

- “Anan, sonra anan, daha sonra yine anan, sonra baban, sonra da sana en yakın olan akraban” buyurdu.¹⁴

Ebû Hüreyre (r.a.) 'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

¹² Ebû 'Îsâ Muḥammed b. 'Îsâ et-Tirmiẓî, *Sunenu't-Tirmiẓî*, nşr. Aḥmed Muḥammed Şâkir-Fu'âd 'Abdulbâkî (Mısır: Şirketu Muṣṭafâ'l-Bâbî'l-Ḥalebî, 1395/1975), “Birr”, 25 (No.1899).

¹³ Buhârî, “Edep”, 2 (No. 5626); Müslim, “Birr”, 1; Tirmiẓî, “Birr”, 1 (No:1897); Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Yezîd Mâce el-Ḳazvînî, es-Sunen, nşr. Muḥammed Fuâd 'Abdulbâkî (Dâru 'İḥyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye), “Vesâyâ”, 4 (No. 2706).

¹⁴ Müslim, “Birr”, 2.

“Hiçbir evlat babasının hakkını ödeyemez. Şayet onu köle olarak bulur ve satın alıp âzâd ederse, babalık hakkını ödemiş olur.”¹⁵

Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mesûd (r.a.) şöyle dedi:

Peygamber (s.a.v.)’e:

- Allah’ın en çok beğendiği amel hangisidir? diyerek sordum.

- “Vaktinde kılınan namazdır” diyerek cevap verdi.

- Sonra hangi ibadet gelir? dedim.

- “Ana ve babaya iyilik ve itaat etmek” buyurdu.

- Daha sonra hangisi gelir? diyerek sordum.

“Allah yolunda cihâd etmek” buyurdu.¹⁶

Bu ayette anne babaya iyi davranmanın, Allah’tan başkasına ibadet edilmemesi ilkesiyle birlikte anılması manidardır. Allah’a olan tevhid inancı ilkesinin hayatın tamamına yayılması gerektiği gibi, bu ahlâkî ilkelerin de Allah’ın birliği temeli üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu nedenle Allah’a şirk koşulmaması gerektiği ilkesinden hemen sonra anne babaya iyi davranılması gerektiği ilkesine vurgu yapılması ise ailenin önemine dikkat çekmektedir. Bunun içindir ki toplumun temeli, ailenin de çekirdeği olan anne babaya iyilik edilmesi Allah’a olan kulluğun bir ifadesi olarak görülmektedir.

İnsanın var olmasının gerçek sebebi, Allah’ın onu yaratıp var etmesidir. Var oluşunun zahiri nedeni ise, onun anne-babasıdır. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ anne babaya iyi davranmayı emretmektedir. Bu vesileyle onlara karşı gelmemek her daim gerçek nimet veren Allah’a şükretmek ve akabinde anne-babaya da teşekkürde bulunmak bizim görevimizdir.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde: “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a da şükretmez”¹⁷ buyurarak, insana iyiliği dokunan kimseye de teşekkür edilebileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle çocuklarının üzerinde birçok hakları bulunan anne babaya iyi davranmak da teşekkür mahiyetinde kabul edilebilir. Geleneksel aile yapımıza da baktığımızda ilk olarak göze çarpan ve büyük aile

¹⁵ Müslim, “İtk”, 25; Tirmizî, “Birr”, 8 (No. 1906); İbn Mâce, “Edep” 1 (No. 3659); Ebû Dâvûd Suleymân b. el-Eş’âs es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. Şu’ayb el-Arnaût (Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), “Edep”, 128 (No. 5137).

¹⁶ Buhârî, “Mevâkît”, 4 (No. 504); Buhârî, “Cihâd”, 1 (No. 2630); Buhârî, “Edeb”, 1 (No. 5625); Buhârî, “Tevhîd”, 48 (No. 7096); Müslim, “Îmân”, 137-139.

¹⁷ Tirmizî, “Birr”, 35 (No. 1954).

mefhumunda kendisini gösteren davranışların başında anne-babaya saygı ve itaat yer almaktadır. Bunun içindir ki İslam ahlâkı eğitimi ve terbiyesi almış insanlar, anne babaya saygı ve itaatin önemini iyi bilir ve ona göre davranırlar. Hatta bu durum ahlâkî bir davranıştan ziyade, dini bir emir ve görev, toplum içerisinde şeref ve onur olarak kabul edilebilmektedir. İnsana Allah'tan sonra iyiliği en çok dokunan kişiler anne-babalardır.

Bunun içindir ki Allah Teâlâ onlara şükretmeyi kendi yüce zatına şükretmekle birlikte zikrederek onları anmaktadır. Geleneksel aile yapısı böyleyken; özellikle batı aile ve toplum yapısının olumsuzluklarının yansımaları, modern şehir hayatının oluşturmuş olduğu yeni şart ve durumlar, modern ekonomik yapı, sosyal medyanın kötü yanlarının yayılması ve kullanılması geleneksel aile olgusunu ve değerlerini büyük oranda zedelemektedir. Baktığımızda insan ilişkilerinin kâr/zarar üzerine kurulması, maddi değerlerin bütün değerler üzerine konulması, maddi gücü olanın haklı ve iyi görülmesi, bununla birlikte ben merkezli bencil bir dünyanın şekillenmesi aile ilişkilerini büyük oranda tahrip etmektedir.

Tam da burada Yüce Allah (c.c) onlara iyilikte bulunmak suretiyle haklarına riayet ederek güzellikle, iyilikle davranmayı emir buyurarak nefse ait olan bencillik ve saygısızlıktan insanı alıkoymaktadır. Bu da anne-babaya gösterilen itaatin İslam dininde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İnsanlar, büyük aile dediğimiz dede ve nine ile birlikte yaşadığı aileyi bırakın, artık anne babanın dahi istenmediği bir aile ortamını seçmekte, sadece önemli günlerde hatırlanan bir ebeveyn ilişkisi söz konusu olmaktadır. Bu sebeple, baktığımızda huzurevleri ve yaşlı bakım evleri dolup taşmaktadır.

Günümüz gençliği zihninde, kendilerinin dünyaya geliş sebebi olan ve hayatlarının en genç ve en değerli anlarını onları huzurlu ve mutlu kılmak için adeta yok eden anne babalarına karşı iyi davranma, itaat ve saygıyı yok etmektedir. Böylece vefa duygusu yok olmakta ve nankörlük ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s), gençliğini çocukları uğruna heba eden ve şimdi de yaşlı olan anne babalara karşı nankörlük ve vefasızlık yapan çocukların yaptığı işin ne kadar çirkin ve kötü olduğunu beyan etmek açısından: (Bedduayı sevmemesine rağmen) “Burnu yere sürtülsün, Burnu yere sürtülsün, burnu yere sürtülsün” buyurdu. “Ey Allah’ın Resulü kimin burnu sürtülsün?” diye soruldu. Resulullah (s.a.v.): “İhtiyarlığı anında anne-babasından birine

ya da her ikisine yetiştiği halde cennete giremeyen kimsenin.” buyurdu.¹⁸ Bu hadis-i şerif de göstermektedir ki, anne babanın yaptıklarına karşılık nankörlüğün neticesi pek de hoş görülmemektedir.

Şüphesiz dünya hayatında iman bağından sonra en değerli ve kıymete değer bağ aile bağıdır. İkiyle de huzur bulunacak, uğrunda feda olunacak, iki değerdir. Bu yüzden Allah Teâlâ ve Efendimiz (s.a.v.), şirkten hemen sonra anne-babaya iyi davranılması konusunu zikretmektedirler.

Bu mana ve mesaj dolu ifadesiyle Kur'an, çocukların kalplerine ve zihinlerine anne babaya karşı iyilik duygusunu yerleştiriyor. Bu şekilde her gelen yeni neslin kalbine kendisinden önceki nesle sahip çıkma gayreti veriliyor diye bir düşünce çıkarılabilir. Bundan dolayı çocukluk devreye sokulmakta, geçmişine, yani yaşlılarına sahip olma hususunda çocuklar (gençler) uyarılmakta, anne-babalarına karşı vazifelerini ifa etme hususunda ikaz edilmektedirler.

1.3. İsrâ Sûresi 24. Âyet

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾

“Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et.”¹⁹

Rabbimiz bu ayetinde gönülleri rahatlatan ifadelerle çocukların kalplerinde iyilik ve merhamet duygularını oluşturmaya çalışmaktadır. Onların arzularını hep ileriye, çocuklarına, yeni yetişen kuşağa doğru yönlendirmektedir. Bu nedenle çocukların geriye doğru duygulanmaları için, onların vicdanlarının güçlü bir şekilde coşturulması, annelere ve babalara yöneltilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

¹⁸ Müslim, “Birr”, 9.

¹⁹ el-İsrâ 17/24.

“Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete giremeyen kimse perişan olsun, perişan olsun, perişan olsun”²⁰

Bütün varlığın yaratana nasıl ki Allah ise, insanı yaratan gerçek sebep de elbette ki Allah'tır. Fakat zahirde olan sebep ise anne ile babadır. İnsan bakılmaya muhtaç, aciz bir durumda olduğu çocukluk döneminde onu doyuran, güzel bir edep ve ahlak ile terbiye eden yalnız anne-babadır. Maddî ve manevî gelişimi için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışan, gece ve gündüz sıkıntılarına karşı kendilerini feda edercesine onları koruyan, uykusundan olan, bütün zorluklara göğüs geren, çocuğunu kendi nefesine tercih edebilenler yalnız anne-babalardır. Anne-babanın yapmış olduklarına karşılık olarak, çocukları da onları incitmeden kalplerini kazanma gayreti içerisinde, yumuşak ve güzel sözler söyleme gayreti içerisinde olmalıdırlar.

Anne-babalar çocuklarına karşılıksız fedakârlık yapmaya, onları gözetlemeye, çocukları uğruna çektikleri eziyeti dahi tatlı ve güzel görmeye fitraten meyillidirler. Çocuklar, anne-babalarının bütün gençliğini, tatlı ve lezzetli anlarını, en güzel çağlarını tabiri caizse süzerek emip bitirirler ve düşkün, zayıf birer yaşlı haline getirirler. Fakat bütün bu sıkıntılı haller olurken ebeveynler bu durumdan hiç de şikâyet etmez aksine vaziyetlerinden gayet mutludurlar.²¹

Anne babalarımız yaşlandıklarında yaşlılığın verdiği etkiyle kırılındırlar. Bu nedenle kendilerini incitecek zararlı hiçbir şey söylememek gerekir.²² Durum böyle iken, bizler de onlar nasıl ki çocukken bizlerin hizmetini ve sorumluluğunu üstlenmişlerse çocukları olarak bizler de aynı şekilde onların hizmetlerini kusursuz bir şekilde yaparak, güzel sözler söyleyerek onların kalplerini kazanmalıyız ve bu sorumluluğumuzun bilincinde olmalıyız.²³

Allah Teâlâ bir önceki ayetinde anne-babasına eziyet veren ve onları rencide edecek davranışlardan nehyederek, arkasından bu ayetinde insana, anne-babasına güzel

²⁰ Müslim, “Birr”, 9-10.

²¹ Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zılâli'l-Kur'an* (Beyrût: Dâru's-Şurûk, 2003), 3/2222-2223.

²² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'an, nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuhsin et-Turkî (Kâhire: Dâru Hicr, 1422/ 2001), 14/550-552.

²³ Ebû Sa'îd 'Abdullâh b. 'Omer el-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, nşr. Muhammed 'Abdurrahman el-Mar'aşlî (Beyrut: Dâru İhyâ'î't-Turâsî'l-'Arabî, 1418/1997), 3/252; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 3/2223.

ve hoş sözler söylemesini emretmiş ve onlara güzel sözler söyleyerek, saygı ve hürmet dolu kelimelerle hitap etmesini istemiştir. Sesini onların sesinden daha yüksek çıkarmamasını, onlara kötü sözler söylememesi ve sert bakışlarla bakmaması gerektiğini emir buyurmuştur.

1.4. İsrâ Sûresi 25. Âyet

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

“Kalplerinizdekini en iyi bilen rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilirsiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır.”²⁴

“Kuşkusuz ibadet ve ana babaya saygı her şeyden önce bir kalp ve gönül işidir. İbadet ve itaat, insanın içindeki inanç, istek, sevgi ve bağlılıktan kaynaklanırsa bir değer taşır. Âyette ‘Rabbiniz kalplerinizdekini en iyi bilendir’ ifadesiyle bu hususa işaret edilmiştir. Öyleyse insan öncelikle ruhen ‘sâlih’ olmalı, yani ruhunda güzel duygular, niyetler geliştirmeli, iç dünyasını düzeltmelidir. O zaman Allah bu şekilde iç dünyasındaki yanlışları silip atanlara af ve mağfiretiyle muamele edecektir.”²⁵

Rabbimiz: “Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin!”²⁶

“Hepiniz Allah’a tövbe edin, ey mü’minler! Belki böylece korktuğunuzdan kurtulur, umduğunuzu elde edebilirsiniz.”²⁷ Buyurmaktadır.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Hz. Enes’ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şu duayı çok yapardı

“Ey kalpleri bir halden bir hale çeviren Rabbim! Benim kalbimi de dinin üzere sabit kıl.”²⁸

“Kalp Rahman’ın (kudret) parmaklarından ikisi arasındadır. Onu dilediği gibi evirip çevirir.”²⁹

²⁴ el-İsrâ 17/25.

²⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/478.

²⁶ et-Tahrîm 66/8.

²⁷ en-Nûr 24/31.

²⁸ Tirmizî, “Kader”, 7 (No. 2140).

²⁹ Müslim, “Kader”, 3.

Peygamberimiz (s.a.v.) Allah'ın kullarının kalplerini dilediği gibi çevirdiğini haber vermektedir. O'nun için bunu yapması için imkânsız değildir, dilediğini zaman da yerine getirir.

Ebû Hüreyre (r.a.) Peygamberimizi (s.a.v.) şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

“Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler, istiğfar ederim.”³⁰

Egarr İbni Yesâr el-Müzenî (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Allah'a tövbe edip ondan af dileyiniz. Zira ben ona günde yüz defa tövbe ederim.”³¹

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Güneş batıdan doğmadan önce kim tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder.”³²

Tövbenin anlamı, geri dönmek demektir. Dini terim olarak ise hoş görülme, yasaklananı bırakıp iyi ve güzel olana yönelmektir diyebiliriz. Tövbe; yapılanın suç olduğunu bilerek, pişmanlık duyarak bırakmaktır. El-Afüv, Allahın isimlerindedir. Anlamı ise, kullarının günahlarını silen, affeden, cezaları kaldırandır. Rabbimizin bu ismini bilerek, O'nun rızasını kazanmak için, tövbe etmek takdiri gerektirir. Tövbe etmek için belli bir zaman dilimi yoktur. Ölümün ne zaman geleceğini bilmediğimiz için, ilk fırsatta tövbe yolunu tutarak Allah'a yönelmeliyiz.

1.5. İsrâ Sûresi 26. Âyet

وَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾

“Akrobaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma!”³³

Rabbimiz Bakara Suresi 215. Ayetin de “Rasûlüm! Sana, Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: ‘Sevap kazanmak için harcayacağınız şeyleri

³⁰ Buhârî, “Da’avât”, 3 (No. 5948); Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 47 (No. 3259); İbn Mâce, “Edep” 57 (No. 3817).

³¹ Müslim, “Zikr”, 42; İbn Mâce, “Edep” 57 (No. 3815).

³² Müslim, “Zikr”, 43.

³³ el-İsrâ 17/26.

öncelikle ananıza, babanıza, akrabınıza, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verin.’ İyilik olarak her ne yaparsanız, Allah onu mutlaka bilir.”³⁴ buyuruyor.

Yine Nisa Suresi 36. Ayetinde “Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babanıza iyilikte bulunun. Akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolda kalmışlara, elinizin altında bulunan köle, câriye, hizmetçi ve işçilere iyilik yapın. Çünkü Allah, kendini beğenen ve çokça övünüp duran kimseleri kesinlikle sevmez.”³⁵

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû Eyyûb (r.a) demiştir ki bir adam Peygamber (s.a.v.)’e:

Beni cennete götürecek bir amel söyle! dedi. Resûl-i Ekrem de:

“Allah’a ibadet eder, O’na hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı kılar, zekâtı verir ve akrabanı görüp gözetirsin!”³⁶ buyurdu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurur:

“...Allâh’a ve âhîret gününe îmân eden kimse, akrabasına iyilik etsin!..”³⁷

Yine Efendimiz (s.a.v.) buyurur:

“Rızkının çoğalmasını ve ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını kollayıp gözetsin!”³⁸

Efendimiz (s.a.v.) Efendimiz bir keresinde:

“–Sadaka vermek, her müslümanın vazifesidir.” buyurmuştu. Ashâb-ı kirâm:

“–Sadaka verecek bir şey bulamazsa?” dediler.

“–Amelilik yapar, hem kendisine faydalı olur, hem de tasadduk eder.” buyurdu.

“–Buna gücü yetmez (veya iş bulamaz) ise?” dediler.

“–Darda kalana, ihtiyaç sâhibine yardım eder.” buyurdu.

“–Buna da gücü yetmezse?” dediler.

“–İyilik yapmayı tavsiye eder.” buyurdu.

³⁴ el-Bakara 2/215.

³⁵ en-Nisâ 4/36.

³⁶ Buhârî, “Zekât”, 1 (No. 1333); Buhârî, “Edeb”, 10 (No. 5637); Müslim, “Îmân”, 12-14; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, nşr. Hasan Muhammed el-Mes’ûdî (Kâhire: el-Mektebetü’t-Ticâriyyetü’l-Kübrâ, 1347/1930), “Salât”, 10 (No. 468).

³⁷ Buhârî, “Edeb”, 85 (No. 5784); Müslim, “Îmân”, 74-75.

³⁸ Buhârî, “Edeb”, 12 (No. 5639); Buhârî, “Büyû”, 13 (No. 1961); Müslim, “Birr”, 20-21.

“–Bunu da yapamazsa?” dediler.

“–Kötülük yapmaktan uzak durur. Bu da onun için sadakadır.”³⁹ buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre (r.a)’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bir iki hurma veya bir iki lokmayla savuşturulan kimse yoksul değildir. Asıl yoksul, muhtaç olduğu hâlde dilenmeyen kimsedir.”⁴⁰

Diğer bir rivayete göre Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kapı kapı dolaşıp bir iki lokma, bir iki hurma ile savuşturulan kimse yoksul değildir. Asıl yoksul, kendisine yetecek malı bulunmayan, muhtaç olduğu bilinip de kendisine sadaka verilmeyen ve kimseden bir şey dilenmeyen kimsedir.”⁴¹

Dinimiz ve Efendimiz (s.a.v.) tarafından sıla-i rahim yapmak bizlere tavsiye edilmiştir. Sıla-i rahim, yalnızca akrabayı ziyaret etmek anlamında değildir. Akrabaya sahip çıkmak, sıkıntısı varsa gidermek, ihtiyacı olduğunda maddi-manevi olarak her zaman yanında olmak sıla-i rahimdir. Akrabaya yapılan iyilik, bizlerin yapmış olduğu amellerin derece ve faziletinin artmasına, dualarımızın kabul olmasına vesile olur.

Bu ayet ve hadislerde sıla-i rahimin yanında, yoksula ve yolcuya da yardımda bulunulması gerektiği üzerinde duruluyor. Yardımlaşma ve dayanışma, toplum içerisinde birlik ve beraberliğin artmasını sağlar. Akriba, yoksul veya yolcu olsun fark etmez, Allah rızası için elimizden ne geliyor ise yapmalıyız. Burada yapmış olduğumuz iyilik veya hayırların bizim için küçük bile olsa ahirette onun karşılığını göreceğimizi unutmamamız gerekir.

Yardım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır: Gerçek ihtiyaç sahibi bulunarak, Allah’ın rızası gözetilerek, başa kakmadan, zamanında (ihtiyacı var iken), güler yüzle, gösteriş ve riyadan uzak bir şekilde yardım yapmak gerekir.

1.6. İsrâ Sûresi 27. Âyet

إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

³⁹ Buhârî, “Edeb”, 33 (No. 5676); Buhârî, “Zekât”, 29 (No. 1376); Müslim, “Zekât”, 55.

⁴⁰ Müslim, “Zekât”, 102; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 24 (No. 1635); Nesâî, “Zekât”, 76 (No. 2572).

⁴¹ Buhârî, “Zekât”, 52 (No. 1409); Müslim, “Zekât”, 101; Nesâî, “Zekât”, 76 (No. 2571).

“Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür.”⁴²

“Üçüncü ödev akrabaya ve muhtaçlara iyilik etmek, hayır yapmaktır. Bu hususta önceliği olanlar akrabalar olduğu için 26. âyette onlar başa alınmıştır. Bu ayetteki ‘... hakkını ver’ ifadesi, hem nafaka borcunu ve zekât ibadetini hem de bunun ötesinde nâfile cinsinden hayırları kapsamaktadır. Burada yoksulların da zikredilmesi, yardımın özellikle malî olanının söz konusu edildiğini gösterir.

‘Savurganlar şeytanların dostlarıdır’ ifadesi, ‘Kötü iş yapmak bakımından onlarla şeytanlar arasında bir benzerlik gerçekleşir’ şeklinde açıklanmıştır. Râzî’ye göre âyet metninde şeytanın niteliği olarak geçen ‘kefûr’dan maksat, şeytanın varlığını isyana adaması, yer yüzünde bozgunculuk yapıp insanları yoldan saptırmasıdır. Bunun gibi Allah’ın kendisine mal ve mevki nasip ettiği kimse bunu Allah rızâsına aykırı yollarda kullanırsa o da şeytanın niteliği olan kefûr sıfatıyla nitelendirilir.”⁴³

Rabbimiz Enam Suresi 141. Ayetin de “Allah israf edenleri sevmez.”⁴⁴

Yine Furkan Suresi 67. Ayetinde de “Onlar, harcama yaptıklarında ne israf ederler, ne de cimri davranırlar. Bu ikisi arasında bir yol tutarlar.”⁴⁵ buyurmaktadır.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Abdullah bin Amr (r.a) anlatıyor:

Bir gün Sa’d (b. Ebû Vakkâs) abdest alırken Resûlullah (s.a.v.) onun yanına uğramıştı. “Bu ne israf?” buyurdu. Sa’d, “Abdestte de mi israf olur?” diye sorunca Resûlullah (s.a.v.), “Evet, akan bir nehirde bile (abdest alıyor) olsan (israf olur).”⁴⁶ diye cevap verdi.

Şuayb b. Amr (r.a) rivayetinde Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kibre kapılmadan ve israf etmeden (istediğiniz gibi) yiyin, tasaddukta bulunun ve giyinin!”⁴⁷

⁴² el-İsrâ 17/27.

⁴³ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri. 3/478.

⁴⁴ el-En’âm 6/141.

⁴⁵ el-Furkân 25/67.

⁴⁶ İbn Mâce, “Tahâret” 48 (No. 425).

⁴⁷ Nesâî, “Zekât”, 66 (No. 2559).

İbn Abbâs'ın (r.a) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İki nimet vardır ki insanların çoğu onlar(ı değerlendirme) hususunda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit.”⁴⁸

Rabbimiz ve Peygamberimiz (s.a.v.) bizlere saçıp savurmayı yasaklıyor. İsrâf, sahibi olduğumuz tüm nimet ve imkânları bilinçsiz bir şekilde, ölçüsüzce harcamaktır. Allah'ın bizlere verdiği her imkân ve nimetin bizlere emanet olduğu bilincinde olmalıyız. Müsriflik haramdır. Hayatımıza baktığımızda savurganlığı maalesef her alanda görmekteyiz. Harcamalarımızda, yeme içmemizde, giyim ve kuşamımızda vb, her alanda israfı görmek mümkündür. Her işimizde ve davranışımızda lüksten kaçınarak, dengeli ve tutarlı olmamız gerekir. Savurganlık bizleri iflâsa sürükler ve Allah'ın rızasından uzaklaştırır.

1.7. İsrâ Sûresi 28. Âyet

وَأَمَّا تُعْرَضْنَ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾

“Eğer sen kendin dahi rabbinden umduğun bir lutfu beklemek durumunda (ihtiyaç içinde) olduğun için onlara ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse kendilerine rahatlatıcı bir söz söyle!”⁴⁹

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ashabında yoksul olanların geçimiyle bizzat ilgilenerek, imkânları ölçüsünde onların ihtiyaçlarını sağlar, kendisinde yok ise diğer ashabındaki Müslümanları yardım etmeleri için teşvik ederdi. Bu ayette Efendimiz'in, bizzat kendisi de maddî sıkıntı içinde bulunduğu ve bu hususta Allah'tan rahmetini, lütfunu bekleyerek ihtiyaç sahibi olduğunu bildirenlere yardım edemeyecekse nasıl davranmamız gerektiği bizlere bildirilmektedir. Baktığımızda insan, ihtiyaç sahibi olup da yardım bekleyene olumlu olarak vermek imkânına sahip değil ise ona güzel sözler söylemeli; onu kırmamadan, gönlünü incitmeden, tatlı bir dille kendi durumunu da ifade etmelidir.”⁵⁰

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

⁴⁸ Buhârî, “Rikâk”, 1 (No. 6049).

⁴⁹ el-İsrâ 17/28.

⁵⁰ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri. 3/479.

Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:
 “Güzel söz sadakadır.”⁵¹

Ebû Zer (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
 “Din kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibaret bile olsa, hiçbir iyiliği küçümseme.”⁵²

Yaratılmışlar arasında bizi eşrefi mahlûkat yapan özelliklerimizin başında yetenek olarak söz söyleme gelir. Bu bize (farkında olmasak bile) Rabbimizin bir nimetidir. Dil ile gönülleri fethedebileceğimiz gibi, dostlukları bitirip düşmanlarımızı da çoğaltabiliriz. Onun için sözün güzeli, kalplerin yaralarına merhem olduğu gibi hoşnutluğu artırarak, kardeşlik bağlarını güçlendirir.

Biz müminler olarak sözlerimizi güzelleştirmeli, diğer insanlara karşı bağışlayıcı olmalıyız. Bize kırgın olanları, güzel sözler söyleyerek ve bağışlayarak kazanmaya çalışmalıyız. İnsan konuştuğu zaman hayrı konuşmalı, dilini güzelliklere alıştırmalıdır. Güzel konuşmak Allah'ın bütün semavî dinlerinde istediği bir yüce meziyettir. Bunların yanında güzel ahlaka da sahip olan birisi, herkesin sevgisini kazanır. Bunların hepsini, bizler için en güzel örnek olan Peygamberimizin sünnetlerini iyi bilip, tatbik ederek yapmalıyız.

1.8. İsrâ Sûresi 29. Âyet

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

“Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!”⁵³

“Dördüncü ödev hem cimrilikten hem israftan sakınmaktır. Cimrilik de savurganlık da aşırılıktır, bu sebeple haramdır. İkisinin ortası cömertliktir. Ahlâk kitaplarında savurganlık ifrat, cimrilik tefrit olarak nitelenir. İfrat, aklın ve dinin uygun gördüğü ölçünün ilerisinde veya uygun bulmadığı yollarda harcamayı; tefrit de gerekli

⁵¹ Buhârî, “Edeb”, 34 (No. 2827); Buhârî, “Cihâd”, 136 (No. 2827); Müslim, “Zekât”, 56.

⁵² Müslim, “Birr”, 144; Tirmizî, “Birr”, 45 (No. 1970).

⁵³ el-İsrâ 17/29.

yerlere gerektiği ölçüde harcamaktan kaçınmayı ifade eder. İsrâf da cimrilik de erdemsizlikler arasında sayılır. İkisinin ortası (itidal, vasat) ise cömertliktir.”⁵⁴

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Câbir İbni Abdullah (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu:

“Zulüm yapmaktan sakının. Çünkü zulüm kıyamet gününde zâlime zifirî karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakının. Zira cimrilik sizden önce yaşayan insanları, birbirini boğazlamaya ve dokunulmaz haklarını çiğnemeye götürmek suretiyle perişan etmiştir.”⁵⁵

Bu hadisinde Peygamber (s.a.v.) cimriliğin insanları nasıl azdırdığını bizlere işaret ederek uyarılmaktadır. Efendimiz (s.a.v.) bir kimsenin hem mü’min hem de cimri olmayacağını, cimrilerin cennete giremeyeceğini belirtmiştir.

Efendimizin (s.a.v) Rabbimize şöyle dua ettiği buyrulmaktadır:

“Rabbim! Cimrilikten, tembellikten, çok yaşlanıp bunamaktan, kabir azâbından, deccâlin oyununa gelmekten, hayatın ve ölümün getireceği huzursuzluktan sana sığınırım.”⁵⁶

Câbir (r.a) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.)’den bir şey istendiği zaman asla “yok” demezdi.⁵⁷

Her yönüyle mükemmel ve ‘en güzel örnek’ olan Efendimiz (s.a.v.), cömertlik ve kerem bakımından herkesten önde idi. O’nun, insanların en cömerdi olduğuna, Ramazanlarda ise daha bir başka cömert davrandığına dair sahih rivayetler bulunmaktadır.⁵⁸

Câbir (r.a)’ın bu şehâdetinden de anlıyoruz ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “kendisinden bir şey istenildiği zaman asla ‘yok’ demez, kimseyi ‘reddetmezdi.” Bir başka rivayette, “Kendisinden bir şey istenildi mi, onu yerine getirmek isterse ‘evet, olur’ der; eğer yapmak istemezse ‘hayır’ demez sadece sükût ederdi” denilmektedir.

⁵⁴ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri. 3/479.

⁵⁵ Müslim, “Birr”, 56.

⁵⁶ Buhârî, “Cihâd”, 25 (No. 2668).

⁵⁷ Buhârî, “Edeb”, 39 (No. 5687); Müslim, “Fezâil”, 56.

⁵⁸ Buhârî, “Edeb”, 39 (No. 5686).

Nitekim Efendimiz, yiyecekler konusunda da aynı tavır içindeydi: “Hiçbir yiyeceğe kusur bulmaz; canı isterse yer, istemezse yemezdi.”⁵⁹

Orta yol İslâm dininin en çok önemseydiği ilkelerindendir. Rızkı verenin Allah olduğunu bilmeli ve ona göre davranmalıyız. Harcama yaparken her zaman kendimizi israftan korumalıyız. İsrâf etmeyeceğim derken de cimride olmamız lazım. Bu ikisi arasında dengeyi, dinimizin emirleri ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnetleri doğrultusunda ayarlamalıyız.

1.9. İsrâ Sûresi 30. Âyet

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا (۳۰)

“Rabbin rızkı dilediğine bol bol verir de kısar da. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, onları görmektedir.”⁶⁰

“Allah rabdir, dolayısıyla elimizdeki şeylerin asıl sahibidir ve bunları O vermiştir. ‘Mülk O’nun elindedir’⁶¹; kiminin rızkını bollaştırır, kimininkini de kısar. Âyetin son cümlesi, bunun hikmetsiz ve anlamsız olmadığına işaret etmektedir. Allah her kulunun durumunu görür, bilir. Genellikle herkes zengin olmak ister, fakirlikten korkar. Fakat Allah, hikmeti uyarınca kimine az kimine çok verir. Ama ne çok vermesi mutlak anlamda hayır, ne de az vermesi mutlak anlamda şerdir. Zenginlik yüzünden maddî veya mânevî birçok şeyini, hatta inancını, sevdiklerini veya hayatını kaybedenler olduğu gibi fakirlik sebebiyle birçok kayıptan kurtulanlar, mânevî kazançlara kavuşanlar da vardır. Zenginlik kimini kurtarır, kimini de mahveder. Bununla birlikte varlık yokluğa yeğlenir. Onun için âyetlerde ‘Allah’tan fakirlik isteyin’ anlamına gelebilecek hiçbir ifadeye yer verilmemiş; ‘Mal, rızık, servet isteyin’ denilmiş; fakat bunun da hakkının

⁵⁹ Buhârî, “Et’ime”, 20 (No. 5093).

⁶⁰ el-İsrâ 17/30.

⁶¹ Yâsîn 36/83; el-Mülk 67/1.

verilmesi gerektiği bildirilmiştir.⁶² Hz. Peygamber'in de fakirlik konusunda insanları uyardığını ve fakirlikten Allah'a sığındığını bildiren hadisler vardır.”⁶³

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû Hüreyre (r.a)'den nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Allah'ın eli doludur. Gece gündüz yaptığı cömertçe lütuflar, O'nun elindekileri tüketmez; Gökleri ve yeri yarattığı gündün beri neler verdiğini görmüyor musunuz? (Bütün bu verdikleri) Allah'ın elindeki hiçbir şeyi eksiltmemiştir. Ve ekledi: O'nun arşı, suyun üzerindedir. Diğer elinde de terazi vardır (âdildir). O, kimine az verir, kimine de çok verir.”⁶⁴

Hâlid el-Esedî'nin (r.a) oğulları Habbe ve Sevâ anlatıyor:

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir şeyi tamir etmekle meşgul iken yanına gittik ve ona yardım ettik. O da bize şöyle dedi: “Başlarınız hareket ettiği (yaşadığınız) sürece rızık konusunda ümitsizliğe düşmeyin. Annesi insanı, kıpkırmızı ve çıplak olarak doğurur. Sonra Yüce Allah onun rızıkını verir.”⁶⁵

Ebû Hüreyre (r.a) naklettiğine göre, Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Sizden aşağıda olanlara bakın; yukarıda olanlara bakmayın. Bu, Allah'ın (size verdiği) nimetleri küçümsememeniz bakımından daha uygun olur.”⁶⁶

Mikdâm'dan (r.a) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kesinlikle hiç kimse kendi el emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir...”⁶⁷

Câbir b. Abdullah'ın (r.a) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kime bir nimet verilir ve o da o nimeti dile getirirse, onun şükürünü yerine getirmiş olur. Eğer onu gizlerse, nimete nankörlük etmiş olur.”⁶⁸

⁶² en-Nisâ 4/32; el-Ankebût 29/17; er-Rûm 30/46; el-Cuma 62/10.

⁶³ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri. 3/479-480.

⁶⁴ Buhârî, “Tevhîd”, 19 (No. 6976).

⁶⁵ İbn Mâce, “Zühd” 14 (No. 4165).

⁶⁶ Müslim, “Zühd”, 9.

⁶⁷ Buhârî, “Büyü”, 15 (No. 1966).

⁶⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 12 (No. 4813);

Rabbimiz bazı kimselere rızkını bol verir, bazı kimselere de azaltır, bizlere de savurganlığı ve cimriliği yasaklayarak, orta yolu emretmektedir. Bizler hangi meslekte çalışırsak çalışalım, yaptığımız işi en iyisini yapmaya özen göstermeliyiz. Aldığımız ücreti helal ettirmek için son dakikasına kadar mesai mefhumuna dikkat etmeliyiz. Rızkımız helal olmalıdır, onun için var gücümüzle çalışmalı, haram olan her şeyden uzak durmalı ve kendimizi haramdan korumalıyız.

1.10. İsrâ Sûresi 31. Âyet

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

“Fakirlik korkusuyla çocuklarımızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”⁶⁹

“Beşinci ödev çocukların hayatını korumaktır. İslâm öncesinde çok nâdir olsa da bazı Araplar’ın geçim korkusuyla çocuklarını öldürdükleri anlaşılmaktadır. Bunun nâdir olması, suçun vahametini değiştirmeyeceği için burada önemle zikredilmiştir. Ayrıca, zamanla sebebi ve şekli değişse de insanlar, isteyerek veya istemeyerek, doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklarını öldürmeye devam ettiler ve etmektedirler. Âyetin hükmü mutlakdır: ‘Çocukların öldürülmesi büyük bir günahdır.’ Râzî şöyle der: ‘Çocuklara karşı sevgisizlik, ruhun şiddetle karardığına ve kalbin katılaşmışlığına delâlet eder; bu cürüm kötü ahlâkın en belirgin örneklerindedir.’ Allah, öyle kötü huyların önlenmesi maksadıyla evlâtlara güzellikle davranmayı teşvik etmiştir”⁷⁰

En’am suresi 151. Ayetinde ise; “Yoksulluktan evlâtlarınızı öldürmeyiniz. Sizin de onların da rızkını veren biziz”⁷¹ ayetiyle babaların rızkı çocukların rızkından öncedir manası ifade edilmektedir.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû İsrâ Mugîre İbni Şu’be (r.a)’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁶⁹ el-İsrâ 17/31.

⁷⁰ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri. 3/480.

⁷¹ el-En’âm 6/151.

“Allah Teâlâ size ana babaya itaatsizlik etmeyi, verilmesi gerekeni vermeyip almaya hakkı olmayan şeyi istemeyi ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi haram kılmış; dedi kodu yapmayı, çok soru sormayı ve malı israf etmeyi de mekruh kılmıştır.”⁷²

Çocuklar bizlere Allah’ın emanetidir. Bu emanetlere sahip çıkmalı, Kur’an’ın emirleri ve bizlere örnek olan Efendimizin (s.a.v.) sünneti çerçevesinde çocuklarımızı, doğumundan itibaren başlayarak hem bu dünyası için, hem de ahireti için maddi ve manevi en güzel bir şekilde yetiştirmeliyiz. Çocuklar arasında hiçbir zaman erkek-kız ayrımı yapmamalı, haklarına her zaman ve her yerde riayet etmeliyiz.

1.11. İsrâ Sûresi 32. Âyet

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (۳۲)

“Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.”⁷³

“Altıncı ödev zinadan, fuhuştan kaçınmaktır. Âyette ‘Zina etmeyin’ denilmeyip ‘Zinaya yaklaşmayın’ denilmesi, zinaya götürme tehlikesi bulunan tutum ve davranışlardan da uzak durmayı ifade eder. Burada zina yasağının ardından ‘Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur’ denilmesi, zinanın insanın temiz fitratına ve akl-ı selime aykırı olduğuna işaret etmektedir.”⁷⁴

Rabbimiz Nur Suresi 31. Ayetin de “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler.

⁷² Buhârî, “Edeb”, 6 (No. 5630); Müslim, “Akdiye”, 10-14.

⁷³ el-İsrâ 17/32.

⁷⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/480.

Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!"⁷⁵

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Nebî (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Âdemoğluna zinadan nasibi takdir olunmuştur. O buna mutlaka erişir. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası yürümektir. Kalbe gelince o, arzu eder, ister. Üreme organı ise, bunu ya gerçekleştirir, ya da boşa çıkarır."⁷⁶

Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ali'ye hitaben şöyle buyurdu:

"Ey Ali, âniden bir haramı gördüğünde dönüp tekrar bakma! Zira ilk bakış senin (için affedilmiş)tir, ancak ikinci bakış aleyhinedir (günahtır)."⁷⁷

Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Zinâkâr, (kâmil bir) mü'min olarak zinâ etmez; hırsız, (kâmil bir) mü'min olarak çalmaz; içki içen, (kâmil bir) mü'min olarak içki içmez. Kişi bunları yaptıktan sonra tevbe kapısı hâlâ ona açıktır."⁷⁸

Kur'an-ı Kerim bizlere zina yapmayın demiyor, zinaya yaklaşmayın diyerek bizleri sakındırmaktadır. Peygamberimiz (s.a.v.) de kendi sünneti olan evlenmeyi teşvik etmiş, gücü yetmeyenler için de oruç tutmayı tavsiye etmiştir.

1.12. İsrâ Sûresi 33. Âyet

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

"Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur."⁷⁹

⁷⁵ Nûr 24/31.

⁷⁶ Buhârî, "Kader", 8 (No. 6238); Buhârî, "İsti'zân", 12 (No. 5889); Müslim, "Kader", 20-21.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 43 (No. 2149); Tirmîzî, "Edeb", 28 (No. 2777).

⁷⁸ Buhârî, "Hudûd", 24 (No. 4419).

⁷⁹ el-İsrâ 17/33.

“Yedinci ödev adam öldürmemektir. ‘Yetki’ diye çevirdiğimiz sultân kelimesi, bu bağlamda haksız yere öldürülen kişinin velisine, katile yasal cezanın uygulanmasını talep etme veya affetme şıklarından birini tercih yetkisi olarak açıklanmıştır. Âyette, katile ölüm cezası uygulanması halinde velinin öldürmede aşırılığa gitmemesi istenmektedir. Bu ‘aşırılık’ iki şekilde açıklanmaktadır: a) Sadece ölüm cezası uygulanmalı; işkence etme, organlarını kesme gibi zararlar verilmemelidir. b) Katilden başkasına zarar verilmemelidir. Kaynakların bildirdiğine göre Câhiliye Arapları’nda maktulün yakınları sadece katilin öldürülmesiyle yetinmez, ya ondan daha şerefli birini veya bir kişiye karşı iki ya da daha fazla kişiyi öldürmedikçe adaletin yerine gelmeyeceğine inanırlardı. Ayet bu haksızlığı yasaklamaktadır.

Râzî ‘Ancak o da öldürme hususunda haksızlığa sapmasın’ ifadesini, hemen ölüm cezası verme yolunu seçmeyip ‘öncelikle diyet alma veya affetme şıklarının düşünülmesi daha uygundur’ şeklinde açıklamıştır. Yine Râzî, ‘Bir kimse haksızlıkla öldürülürse ...’ ifadesini dikkate alarak, ‘Öldürülen kişi mazlum olma sıfatını tam olarak taşımazsa konu bu âyetin hükmüne girmez, yani böyle bir olayda ölüm cezası uygulanmaz’ görüşündedir.

Ayetin sonundaki yardımdan maksat, Allah’ın katile verilecek cezayı takdir etmek suretiyle maktulün yakınına yardım etmiş olmasıdır. Şu halde o kişi katil için tayin edilmiş olan cezanın uygulanmasıyla yetinmeli, aşırılığa sapmamalıdır.”⁸⁰

Rabbimiz Nisa Suresi 92. Ayetinde: “Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle âzat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi âzat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir.”⁸¹

⁸⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/480-481.

⁸¹ en-Nisâ 4/92.

“Bir müminin yanlışlıkla öldürdüğü müminin ailesi ya İslâm topluluğu içinde bulunur ya Müslümanlarla aralarında antlaşma bulunan bir topluluk içinde olur ya da bir düşman toplulukla beraber yaşar. Bu üç farklı duruma göre yanlışlıkla mümin öldürmenin cezası da değişmektedir:

a) Öldürülen müminin ailesi İslâm ülkesi içinde bulunuyorsa öldürenin yükümlülüğü diyet ve kefareet olmak üzere ikidir. Kefâretten maksat öldürenin bir mümin köleyi hürriyetine kavuşturması, buna imkân bulamadığı takdirde ise iki ay ara vermeden oruç tutmasıdır. Bilindiği üzere İslâm’dan önce başka topluluklarda olduğu gibi Araplar’da da çeşitli vesilelerle insanları köleleştirme uygulaması vardı. İslâm bu vesilelerin tamamını yasaklamış ve yalnızca savaşta esir olma yolunu açık bırakmıştır. Bir yandan savaşan askerleri teşvik etmek, diğer yandan da –hürriyetini kaybetmeyi felâketlerin en büyüğü sayan– Araplar’ı müslümanlara karşı savaşa girmekten caydırmak gibi maksat ve sebeplerle açık tutulan bu kapı da hem doğrudan köleliğe götüren bir kapı olmaktan çıkarılmıştır (çünkü bu uygulama, harp esirlerine yapılacak seçenekli işlemlerden yalnızca birisidir)

b) Antlaşmalı, fakat gayri müslim bir topluluk içinde yaşayan müminin diyeti ailesine ödenir. Bu hüküm, ödenen diyetin aileye miras yoluyla intikal etmediğini, onların gönüllerini almak, acılarını hafifletmek maksadıyla –kendi hakları olarak– ödendiğini göstermektedir. Burada da aile (ehl) kavramını “müslüman” olarak anlayan ve gayri müslimlere diyet verilemeyeceğini ileri süren müctehidler ve tefsirciler vardır.

c) Müslümanlara düşman olan bir topluluk içinde yaşarken kaza ile öldürülen müminin diyeti, orada oturan gayri müslim ailesine veya devletine ödenmez. Çünkü ödenmesi halinde düşman, müslüman servetiyle güç kazanacak ve müslümanlara daha çok zarar verebilecektir.

Son iki durumda da köle âzat etmek, buna imkân bulunmazsa iki ay kesintisiz oruç tutmak şeklinde yerine getirilen kefareet cezası vardır.”⁸²

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Enes (r.a) der ki: Peygamber Efendimiz’e büyük günahlardan sorulduğunda şöyle buyurdu:

⁸² Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 2/115-117.

“Allah’a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, adam öldürmek ve yalan yere şahitlik yapmak.”⁸³

Abdullah bin Amr bin Âs (r.a.) der ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemîn ederim ki, bir mü’minin öldürülmesi, Allah katında, dünyanın zevâl bulup yok olmasından daha büyük bir hâdisedir.”⁸⁴

Abdullah bin Mes’ûd (r.a.) der ki: Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kıyâmet günü insanlar arasında ilk görülecek dâvâ, kan dökmekle ilgili olanlardır.”⁸⁵

İslâm Dini barış dinidir. İnsan hayatını çok önemsemiş, haksız yere cana kıymayı yasaklamıştır. Can kutsaldır, canı veren Allah’tır. Dinimiz kan davasını, intihar etmeyi, töre sebebiyle insan canına son vermeyi haram kılarak büyük günahlardan saymıştır.

1.13. İsrâ Sûresi 34. Âyet

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ

مَسْئُولًا (۳۴)

“Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.”⁸⁶

Sekizinci ödev yetim malı yememek, dokuzuncu ödev verilen sözü tutmaktır. Zeccâc “Allah’ın her emri, her nehyi ahiddir. Allah ile kul arasındaki konulara dair emir ve nehiyeler, insanların birbirleri arasındaki ilişkilerle ilgili emir ve nehiyeler de bu cümledendir” der.⁸⁷

Rabbimiz Enam Suresi 152. Ayetinde “Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile

⁸³ Buhârî, “Şehâdât”, 10 (No. 2510).

⁸⁴ Tirmizî, “Diyât”, 8 (No. 1398); Nesâî, “Tahrîmü’-d-Dem”, 2 (No. 3986).

⁸⁵ Buhârî, “Diyât”, 1 (No. 6471); Müslim, “Kasâme”, 28.

⁸⁶ el-İsrâ 17/34.

⁸⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/481.

olsa, adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt almanız diye Allah size bunları emretti.”⁸⁸

Rabbimiz bütün insanların mallarını dokunulmaz olarak kabul etmiş, ancak yetimler zayıf ve korumasız olmasından dolayı, malları istismara açık olduğu için bu âyette bu hususa özellikle titiz olunmasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca yetimin malına bütünüyle ilgisiz kalarak malın zaman içerisinde azalmasına neden olacağından, bu mallar ile ilgilenilmeye izin verilmiştir. (Ahsen) ‘en iyi ve en güzeli’ olması için çalışılması da teşvik edilmiştir. En iyi ve en güzelini yapmak faziletin gereğidir.”⁸⁹

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

- “Kim mes’ûliyeti altındaki kız veya erkek yetim çocuğuna iyi davranırsa; o ve ben cennette (şöylece) beraber bulunacağız.” buyurarak iki parmağını yanyana getirmişlerdi.”⁹⁰

Dinimiz, yetim malı üzerinde titizlikle duruyor ve yetim malına haksız bir şekilde el sürülmesini yasaklıyor. Yetim rüştüne erene kadar, malını idare etmekten aciz ve korumaktan da yoksundur. Dinimiz toplumu, yetimleri ve mallarını, rüştüne kavuşana kadar korumakla yükümlü kılmıştır.

Ahde vefa göstermek önemlidir. Ahid sorumluluk doğurur. Rabbimiz verdiği sözleri bozarak yerine getirmeyenleri, illaki hesaba çekecektir. Dinimiz antlaşmaya bağlı kalmaya önem vermiş, bu konuda kesin emirler vermiştir. Toplum hayatında antlaşmaya bağlı kalmak dürüstlük ve güven açısından da çok önemlidir.

1.14. İsrâ Sûresi 35. Âyet

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٣٥)

“Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha iyidir hem de sonucu daha güzeldir.”⁹¹

⁸⁸ el-En’âm 6/152.

⁸⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 2/485-489.

⁹⁰ Buhârî, “Edeb”, 24 (No. 5659).

⁹¹ el-İsrâ 17/35.

“Onuncu ödev ölçüyü ve tartıyı tam yapmaktır. Âyette bu ödevi yerine getirmenin hem ödev olarak iyi hem de sonucunun güzel olduğu belirtilmektedir. Râzî’ye göre ölçü ve tartıyı tam yapmanın iyi olması, bunu yapanın gerek Allah gerekse insanlar katında sevilmesidir; âkıbetinin güzel olması ise dünyada kendisine yarar sağlaması, âhirette de sevap kazandırmasıdır.”⁹²

Rabbimiz Hud Suresi 85. Ayetinde: “Ey kavmim! Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”⁹³

Yine Rahman Suresi 9. Ayetinde: “Ölçüyü düzgün tutasınız ve eksik tartmayasınız.”⁹⁴

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

İbnu Abbas (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) mikyal (ölçek) ve mîzân (terazi) kullananlara şöyle hitap etti:

"Sizler bizden önce gelip geçen kavimleri helâk eden iki işi üzerinize almış bulunmaktasınız.”⁹⁵

Dinimiz ölçü ve tartı üzerinde titizlikle durmuştur. Ölçü ve tartı, toplumdaki sosyal ilişkilerin düzene girmesi için dikkat edilmesi gereken iki husus olarak bizlere bildirilmiştir. Ölçü ve tartıya dikkat edildiği zaman güven artar, huzur ve bereket gelir. Hem bu dünya için, hem de ahiretimiz için, hile yapmadan ticaret ve günlük hayatımızı idame ettirmemiz gerekir.

1.15. İsrâ Sûresi 36. Âyet

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

“”Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.”⁹⁶

⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/481.

⁹³ Hûd 11/85.

⁹⁴ er- Rahmân 55/9.

⁹⁵ Tirmizî, “Büyü”, 9 (No. 1217); İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), 3/18.

“On birinci ödev kişinin bilmediği bir şeyin peşine düşmemesi, bilgisiz hüküm vermemesidir. Âyette insanın bilmediği bir konuda söz söylemesi, hüküm vermesi, bilgisizce davranması, bilmediği tanımadığı kişiler hakkında ileri-geri konuşması, daha özel olarak yalancı şahitlik yapması, iftira atması, kısaca bilgi sahibi olmadan tahmine göre herhangi biri için maddî veya mânevî zarara yol açacak şekilde konuşması ve hareket etmesi yasaklanmaktadır. İnsan ya duyduğu ya gördüğü ile veya akıl ve vicdanıyla hareket eder; yani bilgilerimiz ya habere ya gözleme ya da akla dayanır. Âyette bu bilgi kaynaklarının doğru kullanılması gerektiği, bunlardan sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Kuşkusuz bu yasa, insan ilişkileriyle ilgili olup bilimsel ve fikrî konularda kurallara uygun olarak tahminler yürütmek, görüş belirtip icthadlarda bulunmak meşrû, hatta gereklidir. Nitekim Hz. Peygamber, Kitap ve Sünnet’te delil bulunmaması halinde şahsî görüş (re’y) istikametinde uygulamalarda bulunmayı tasvip etmiştir. İslâm hukukunda kıyasın delil sayılamayacağını kabul edenlerin dayanaklarından biri de bu âyettir. Çünkü âyet uygulamada kesin bilgiyi emretmektedir; oysa kıyas zanna dayanır. Ancak bu görüş azınlıkta kalmıştır.”⁹⁷

Rabbimiz Hucurât Suresi 12. Ayetinde: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahdır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksindir! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.”⁹⁸

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Ebû Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır."⁹⁹

Rabbimiz bizlerden, bilmediğimiz bir haber, olay, bilgi vb.’nin peşine düşmeden önce araştırmamızı emretmektedir. Hakkında kesin bir bilgi olmadan tahminlerde bulunarak, görmediğini sanki görmüş gibi, duymadığını sanki duymuş gibi eksik bilgiler ile değerlendirmede bulunmak doğru değildir.

⁹⁶ el-İsrâ 17/36.

⁹⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/481-482.

⁹⁸ el-Hucurât 49/12.

⁹⁹ Buhârî, “Vasâyâ”, 8 (No. 5719); Buhârî, “Edeb”, 57 (No. 5717); Müslim, “Birr”, 28.

1.16. İsrâ Sûresi 37. Âyet

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَأَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

“Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin.”¹⁰⁰

“On ikinci ödev büyüklük taslamaktan sakınmaktır. Âyet bunu ‘Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma!’ diye ifade eder. Çünkü bu boş kuruntudan başka bir şey değildir. Resûlullah, kibrin ne kadar kötü bir huy olduğunu vurgulamak üzere, kalbinde zerre kadar kibir bulunanın cennete giremeyeceğini bildirmiştir. Gerçekten değerli, akıllı, bilgili ve erdemli insanlar daima alçak gönüllü, ağır başlı olurlar. Bunun en güzel örneği de Peygamber efendimizdir. Kibirden nefret eden Resûlullah, bütün müslümanlar karşısında mütevazi olmayı değişmez bir davranış kuralı olarak özenle korumuş; müslümanların kendisini ‘Anam babam sana feda olsun yâ Resûlellah!’ diyecek kadar çok sevmelerinde de alçak gönüllülüğünün büyük bir rolü olmuştur. Bu sebeple İslâm ahlâk geleneğinde tevazu bir peygamber sıfatı olarak değerlendirilir. Furkan Sûresi 63. ayetinde Allah’ın iyi kullarının başlıca hasletlerinden söz edilirken ilk olarak ‘tevazu’ erdemine yer verilmiştir.

Yukarıdaki âyetlerde geçen dinî ve ahlâkî buyrukları şöylece sıralamak mümkündür:

1. Allah’ın birliğini tanımak, bir olan Allah’a inanmak,
2. Ana babaya iyi davranmak,
3. Akrabaya ve muhtaçlara iyilik etmek, hayır yapmak,
4. Hem cimrilikten hem israftan sakınmak,
5. Çocukların hayatını korumak,
6. Zinadan, fuhuştan kaçınmak,
7. Adam öldürmemek,
8. Yetim malı yememek,
9. Verilen sözü tutmak,

¹⁰⁰ el-İsrâ 17/37.

10. Ölçüyü ve tartıyı tam yapmak,
11. Bilmediği şeyin peşine düşmemek, bilgisiz hüküm vermemek,
12. Büyüklük taslamaktan sakınmak.”¹⁰¹

Rabbimiz Lokman Suresi 18. Ayetinde: “Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutmaya ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.”¹⁰²

Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde bu konu hakkında;

Hârise İbni Vehb (r.a.) Resûlullah (s.a.v.)’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalbli, kaba, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir.”¹⁰³

Seleme İbni Ekva (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zalimler grubuna kaydedilir. Böylece zalimlere verilen ceza ona da verilir.”¹⁰⁴

Mal, servet ve güzellik insanoğluna bir emanettir. Bunların emanet olduğunu unutmak ise çok büyük bir gaflettir. Bu saydıklarımız emanetlerin asıl sahibi Allah’tır ve istediği zaman çekip alabilir. Ben duygusunun öne çıkması, kendini beğenme ve diğer kimseleri hor görme, her şeyin yaratıcı ve yaşatanı olan Allah’ın, öfkesine sebep olur.

1.17. İsrâ Sûresi 38. Âyet

كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوٰهًا (۳۸)

“Bütün bunların kötülüğü, rabbinin katında istenmeyen şeyler olmasıdır.”¹⁰⁵

“On iki madde halinde sıralanan ilkelerle ilgili davranış tarzlarının kötü olanlarını seçmenin Allah’ın nezdinde sevimsiz, dolayısıyla haram olduğu ifade edilmekte; 39.

¹⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/482-483.

¹⁰² Lokmân 31/18.

¹⁰³ Buhârî, “Edeb”, 61 (No. 5723); Müslim, “Cennet”, 47.

¹⁰⁴ Tirmizî, “Birr”, 61 (No. 2001).

¹⁰⁵ el-İsrâ 17/38.

âyette bu ödevlerin “hikmetten vahyedilmiş ilkeler” olduğu bildirilmektedir. Şevkânî'nin de işaret ettiği bir mânaya göre hikmetin bir anlamı geçmiş dinî kültürler, o kültürlerde bulunan evrensel yasalar, ortak doğrulardır. Mûsâ şeriatında on emir denilen ödevler de bu kültürün bir parçası olup Tevrat'ta bunlar şöyle sıralanmıştır:

1. Allah'tan başka ilâh tanımamak,
2. Puta tapmamak,
3. Allah'ın ismini boş yere ağzına almamak (Allah'ın adını kullanarak ya-lan yere yemin etmek gibi),
4. Cumartesi yasağına saygı göstermek (İslâm'da kaldırılmıştır),
5. Ana babaya saygılı olmak,
6. Adam öldürmemek,
7. Zina etmemek,
8. Hırsızlık yapmamak,
9. Yalan şahitliği etmemek,
10. Başkasına ait olan hiçbir şeye göz dikmemek.

Görüldüğü gibi Kur'an'daki buyruklarla Kitâb-ı Mukaddes'tekiler arasında – cumartesi yasağı dışındakiler– öz olarak aynıdır. Kur'an'ın ilk muhatapları olan putperest Araplar'a, 22. âyette ilk ödevi belirleyen “Allah'tan başka tanrı tanıma!” şeklindeki buyruk, diğer buyrukların temeli olduğu için 39.âyette bir defa daha tekrar edildikten sonra müşriklerin en saçma inançlarından biri olan, “Allah'ın erkek çocukları kendilerine bıraktığı, meleklerin ise Allah'ın kızları olduğu” şeklindeki bâtil inançları 40. âyette reddedilmektedir.”¹⁰⁶

1.18. İsrâ Sûresi 39. Âyet

ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اٰخَرَ فَتُلْفٰى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا
مَذْحُورًا ﴿٣٩﴾

“İşte bunlar, rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'tan başka tanrı tanıma; sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*. 3/483.

¹⁰⁷ el-İsrâ 17/39.

Rabbimiz İsrâ Suresi'nin 22. ayetinde Allah'ın bir olduğunu, şirkin yasaklandığını bildirmişti. Yine bu 39 ayetinde de 22. ayetteki gibi tekrar aynı uyarı yapılmıştır. Bu 22-39. ayetler arasında, bizler için bildirilen emir ve nehiylerin hikmetinden bahsedilmiş ve bunlara her zaman uymamız gerektiği vurgulanmıştır.

SONUÇ

İnsan, bütün semavi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de öncelikle yaratıcısı olan Allah'a (c.c) karşı ahlâkî yükümlülük içinde olmalıdır. Dinimiz İslam'a göre de üstün amelde de bu böyledir. Şirk, ortak olmak ve ortaklık manasına gelmesi nedeniyle, ortağı ve dengi bulunduğu inanmak demektir. Şirk kavramı; insanın Rabbine karşı başka ilahlar edinmesidir.

İsra Suresinin 22-39 ayetlerine bakıldığında ahlâkî ilkelerin, Allah'ın birliğine bağlanan inanç sistemine dayandığı görülmektedir. Aynı şekilde söz konusu ilkeler anlatıldıktan sonra da, Allah'ın birliği tekrar zikredilerek konu tamamlanmıştır. Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde şirk, kesin bir şekilde reddedilmektedir. Bu ayetlerde Allah'a (c.c) ortak koşmanın bir zulüm olduğunu ifade edilmiş ve insanın O'na karşı ahlâkî sorumluluk bilincinde olması, O'nun eşi ve benzerinin olmadığına iman etmesi, Allah'ın (c.c) her türlü varlığın üzerinde olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

İnsanın dünyaya gelmesine vesile ve ikinci amil olan anne-babaya karşı evlatların iyi davranması, saygılı olması, özellikle yaşlılık evrelerinde onları himaye etmesi, koruması ve gözetmesi emredilmektedir. Buna ilaveten kendisine yakın olan akrabasına ve muhtaç olan insanlara da iyi davranması, gözetip kollaması gerektiği yine bu ayetlerde vurgulanmıştır.

Baktığımız zaman dünyamızda günümüzün en önemli problemlerinden biri de israftır. İsrâf yersiz kullanımlarla birlikte saçıp savurmaktır. Bu ayetlerde israfın, düşünen bir insanda olmaması gerektiği, haliyle bunu yapan kimselerin şeytanın dostları olduğu ifade edilmektedir. İsrâfa başka açıdan baktığımızda kaynakların karşılıksız kullanılarak heba edilmesidir. Rabbimiz bizlere Kur'an'da saçıp savurmayı yasakladığı gibi bunun tam zıddı olan cimriliği de aynı şekilde yasaklamıştır.

İnsanların, israf nasıl imkân dâhilinde olan her türlü nimetin aşırıya giderek kullanılması ise, cimrilik de gerektiği yerlerde kullanılmaması demek olduğunu bilmesi ve bu fiillerinden dolayı bir gün hesap vereceğinin bilinci ve sorumluluğu içerisinde olması gerekir.

Yüce Rabbimiz İslam ve diğer semavi dinlerde, toplumsal huzuru sağlamak ve bunu korumak için, zulüm, fitnecilik ve cana kıymak gibi fiillerden uzak kalmak gerektiğini bildirmekte ve bundan dolayı bu ahlâkî ilkelerin haksız olarak ihlal edilmesi halinde kısas hükmü ile tecziye edilmesi gerektiği hükmedilmektedir. Bu ayetlerde her

ne sebeple olursa olsun haksız bir şekilde bir cana kıymanın toplumun huzurunu bozacağı gibi, topluma fitne ve fesat sokacağı ifade edilmektedir.

Rabbimiz “Zinaya yaklaşmayın.” buyurarak çirkin bir davranış olduğunu ifade etmekte ve gayr-ı meşru bir ilişki olan zinadan uzak durulması gerektiğini, iffet ve hayâ sahibi olmanın önemini vurgulamaktadır. Zinanın, toplumu nasıl bozduğunu, toplum içerisinde güveni kaldırdığını, bunun da huzursuzluğa ve kargaşaya sebep olduğunu bu ayetlerde görmekteyiz. Bütün bunlar, hayâ ve iffetin insanın kişiliğini olgunlaştırdığını, insanlara ve Allah’a (c.c) karşı bir edep ve terbiye ile davranması gerektiğini bizlere öğretmektedir.

Toplum huzurunu ve toplumda birlik ve beraberliği sağlayabilmek için, toplumun bir parçası olan yetim, zayıf, düşkün ve fakir kimselerin gözetilmesi, himaye edilmesi bu ayetlerde insanlığa bildirilmektedir. Anne ya da babasını kaybetmiş kimselerin yalnız bırakılmaması, kalabalık toplumda bir kenara itilmemesi ve bu tür insanların topluma kazandırılması açısından gözetilmeleri gerekmektedir. Yetimlerin dışlanmadan, toplumdan ayrı görülmeden himaye edilmesi ve korunması gerekmektedir. Aileden bir birey oldukları hissi verilmesi gereken yetimlerin hak ve hukukuna riayet etmek, erdemlilik olmakla birlikte Allah’ın da emrinin bir gereğidir.

Ahde vefa bireyi ilgilendirdiği gibi toplumu da ilgilendirmektedir. Dilden çıkan sözün karşı tarafa bir anlam verdiğini ve bu anlam üzerine ilişkilerin geliştiği bir gerçektir. Gerek birey ve gerekse toplum vermiş olduğu her sözü yerine getirmek durumundadır. Sözde durmamak kişiyi ve toplumu da bozmakta, insanlar arasındaki güven ve huzuru yok etmektedir. İlkeli, vefalı ve doğru olmanın toplumu ahlâken ileriye götüreceğini ifade ettikten sonra, Kur’an’ın bir ilkesi olması nedeni ile Müslümanın, her bakımdan ahlâkıyla, özü ve sözüyle doğru olması gerekmektedir.

İnsanın bütün hayatında doğru olmasını İslam ahlâkı ondan istemektedir. Bu, bireyin sözünde olduğu gibi amelinde de aynı şekilde söz konusudur. Doğru ve ilkeli olmak adına, yapılan alışverişte de, doğru terazi ile ölçmek, tartıda hile yapmamak gerekmektedir. Allah (c.c), meşru yoldan kazanmayı, helal ve temiz kılmıştır. Rabbimiz, meşru olmayan her türlü ekonomik kazancı gayr-i ahlâkî kabul etmiş ve haram kılmıştır. Allah’ın insanlar için uygun görmüş olduğu, her türlü ilişkide ve özellikle alışverişini ilgilendiren ticari ilişkilerde insanlar, Kur’an’ın ortaya koymuş olduğu adalet ölçülerine uydukları sürece dünyada ve ahirette daha iyi, güzel ve hayırlı sonuçlara ulaşacaklardır.

Rabbimiz insanı, eşrefi mahlûkat olarak yaratmıştır. İslam, insanı düşünen, konuşan, tefekkür eden ve her şeye anlam yükleyebilen olması nedeniyle değerli kabul etmektedir. Bundan dolayı canı, malı ve ırzı hürmete layık görülmüş dokunulmaz kılınmıştır. Bu hal üzeredir ki, insanların bu hakları sebebi ile birbirlerine karşı sınırları da çizilmiştir.

Toplumda huzurun, güvenin, samimiyetin ve birlikteliğin oluşması için; bireyin bilmediği bir konuda söz söylemesi, tanımadığı kişiler hakkında konuşması zanda bulunmak demek olduğunu, bunun da dinimiz İslam'da yasaklandığını ve insanlara iftira atmanın, yalancı şahitlik yapmanın da ahlâkî ilkelere aykırı olduğunu, kul hakkına girildiğini bilmesi gerekir.

İnsanoğlunun zaman içerisinde değişik boy ve kabilelere ayrılmasını Kur'an-ı Kerim'de bir gerçek olarak kabul etmektedir. Bu gerçek, insanların birbirlerine karşı bir üstünlük kurmalarını ya da birbirlerine düşman olmalarını gerektirmemektedir. Nihayetinde var olan tüm boy ve kabileler Hz. Âdem'den türemiş ve yeryüzüne dağılmışlardır. Bu yönüyle kimsenin kimseden üstünlüğü bulunmamaktadır. Zira gerçek manada üstünlük, Allah'a karşı duyulan takvadır. Rabbimiz bu ayetlerde, kibir kavramının üzerinde durarak, kibrin gayr-ı ahlâkî bir davranış olduğu ifade etmektedir. Zayıf yaratılan insanın kendi türünde olan insanlara karşı haddini bilerek hareket etmesi gerekir. Zira insanda olan ya da olmayan her ne var ise, bunların hepsinin asıl kaynağı Allah'tır.

Rabbimizin bu ayetlerindeki, hem emir ve hem de yasaklarına uyduğumuz takdirde; birey ve toplum olarak huzurlu ve mutlu olacağımızı bilmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

- Beydâvî, Ebû Sa'îd 'Abdullâh b. 'Omer el-Şîrâzî. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. nşr. Muhammed 'Abdurrahman el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâşi'l-'Arabî, 1. Basım, 1418/1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Şu'abü'l-Îmân*, thk. Muhammed Said b. Besyoni Zağlol. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1421/2000.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Canan, İbrahim. *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*. 18. Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. Şu'ayb el-Arnaût. 7 Cilt. Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 1. Baskı, 2009).
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ğazvînî. *es-Sunen*. nşr. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. Dâru 'İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kur'an Yolu*. Erişim 20 Kasım 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru 'İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, 1434/2014.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*, nşr. Hasan Muhammed el-Mes'ûdî. 8 Cilt. Kâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1. Basım, 1347/1930.
- Seyyid Kutub, İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî. *Fî Zilâli'l-Ğur'ân*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'ş-Şurûk, 32. Basım, 2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Ğur'ân*. nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuhsin et-Turkî. 25 Cilt. Kâhire: Dâru Hicr, 1. Basım, 1422/ 2001.
- Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ. *Sunenu't-Tirmizî*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Fu'âd 'Abdulbâkî. Mısır: Şirketu Muştafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	İsmail
Soyadı	DAĞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Sinanpaşa/12.06.1980
Uyruğu	T.C.
İletişim Adresi ve E-Mail Adresi	Acıpayam İlçe Müftülüğü Acıpayam/DENİZLİ 05352027771 ismail.dag@diyanet.gov.tr
Eğitim	
İlköğretim	Kırka Kasabası İlkokulu
Ortaöğretim	Afyon İmam Hatip Lisesi
Yükseköğretim (Lisans)	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yükseköğretim (Yüksek Lisans)	Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Manevi Rehberlik ve Danışmanlık
Yabancı Dil	
Yabancı Dil Adı	
Sınav Adı	
Sınavın Yapıldığı Ay ve Yıl	
Alınan Puan	
(Varsa) Mesleki Deneyim	
2001-2023 Yılları arasında	Kamu Personeli (Şube Müdürü)